

XITOIY DAVLAT TARIXI SIYOSIY HAYOTIDA AYOLLARNING O'RNI VA ROLI

Abdusattorova Farangiza Akramjon qizi

Toshkent davlat Sharqshunoslik universiteti 1-kurs tayanch doktoranti

abdusattorovafarangiza@gmail.com

+998 90 6686626

Annotatsiya. So'nggi yillarda globallashuv zamonida butun dunyo bo'ylab ayollar siyosiy huquqlarini ta'minlashga qaratilgan hamda ularni jamiyatda to'laqonli fuqaro tarzda shakllanishiga ko'mak berishni maqsad qilgan gender tengligi siyosati keng tarqalmoqda. Gender tengligi siyosatini nafaqat ayollar uchun balki shu davlat hukumati hamda jamiyati uchun keng ustun jihatlari bor. Sababi, ayollar siyosiy jarayonlarda faol, yangilikka intiluvchan hamda siyosiy o'zgarishlarga to'g'ri munosabat bildira olishadi. Shu sababli ham ularda siyosat hamda davlat boshqaruvida ishtirok eta olishlariga hech qanday to'siq yo'q.

Kalit so'zlar: Gender tengligi, siyosat, huquqlar, davlat boshqaruvi, ma'muriyat, vazirlik.

Kirish

Qadimgi davrlardan beri Xitoy davlati siyosiy hayotida ayollarning o'rni va mavqeyi yuqori darajada bo'lmaganligini ko'rishimiz mumkin. Bunga sabab Konfutsiylik falsafiy ta'limoti hisoblangan. Chunki, ushbu ta'limotga ko'ra, ayol eriga, fuqaro hukmdorga bo'ysunishi lozim, bu esa xotin-qizlar erkinligini taqiqlagan. Faqatgina XX asrdagi ayollarning asriy orzulari uchun kurashga kirishildi va hozirgi Xitoy jamiyatida ayollar siyosiy faoliyatini mustahkam olib borishmoqda. Ular orasida hozirda kam miqdorda bo'lsa ham partiya a'zolari, elchilar va vazirlar ham bor.

Asosiy qism

Xitoy davlatida tarixda ilk sivilizatsiya mavjud bo'lgan o'choqlardan biri hisoblanadi. Bu davlat rivojlanishi asos foedal munosabatlar asosida qurilgan. Eng qadimgi davrlardan beri Xitoy boshqaruv tizimi konsutsiylik ta'limoti asosida boshqarilgan, bu esa hokimiyatda erkaklar ustunligini bergan. Eng qadimgi davrlarda Xitoyda hukmdor saroyi xonimlari davlatda o'z siyosiy rolini oz bo'lsada amalga oshirgan. Buni biz misol tariqasida, Fu Xao xonim, Sian xonim, Malika Penyang va boshqalarni olishimiz mumkin, o'rta asrlarda Xitoyda 1- ayol imperator bo'lgan Vu Zetyan haqida ham aytish mumkin. Vu Zetyan mustaqil ravishda boshqargan yagona ayol edi, shuning uchun mashhur xitoylik ayollarning ro'yxati usiz to'liq emas. Vu 624-yilning 17-fevralida Tang sulolasi davrida Xitoyning Lichjou shahrida tug'ilgan va uning otasi badavlat odam edi. Natijada, u o'sha paytdagi ayollar uchun odatiy

bo'lmagan yaxshi ta'lim olishini ta'minladi. U 14 yoshida imperator Taizongning (626-49 yillar hukmronligi) kanizagi qilib olingan, ammo uning go'zalligi va aql-zakovati tufayli imperator uni o'zining kotibi qilib tayinlagan. Biroq, imperator Taizong hali tirikligida, Vu o'g'li Li Chju bilan ishqiy munosabatda bo'lgan. Taizong 649-yilda vafot etdi va Li uning o'rniga imperator Gaozong etib tayinlandi. Tang Xitoyida imperator vafot etganida, uning barcha kanizaklari sochlarini qirqib olishlari va suddan tashqarida poklik bilan yashashlari kutilgan. Biroq, Gaozong Vu imperator taxtini egallashi bilanoq sudga qaytarishni buyurdi. 654-yilda Vu farzandli bo'ldi, lekin u ko'p yashamadi. U imperator Vangni - imperatorning rafiqasi - chaqaloqni rashk tufayli o'ldirishda aybladi. Gaozong Vuga ishondi va xotinini ishdan bo'shatdi. Keyingi yili Vu uning turmush o'rtog'i bo'ldi. Biroq, ba'zi tarixchilar Vu imperator Vangni hokimiyat uchun kurashda o'ldirish uchun o'z chaqalog'ini o'ldirgan deb o'ylashadi. Gaozong 683-yilda vafot etdi va Vu imperator Zhongzong bo'lgan o'g'li Li Chjega imperator bo'ldi. Biroq, u onasiga bo'ysunmaslik alomatlarini ko'rsatdi, shuning uchun uning ittifoqchilari bilan u uni surgunga jo'natdi va uning o'rniga uning kenja o'g'li Li Dan imperator Ruizong bo'ldi. Ruizong hech qachon sudga kelmagani ajablanarli emas. 690-yilda Vu uni taxtdan ag'dardi va o'zini imperator Regnant deb e'lon qildi. Keyin imperator Regnant Vu o'zining Chjou sulolasi deb nomlangan o'z sulolasini yaratganini e'lon qildi, u xuddi shu nomdagi uzoq vaqt hukmronlik qilgan qadimgi Xitoy sulolasi sharafiga nomlangan (miloddan avvalgi 1046-256). Natijada, bu davr Vu Chjou sulolasi sifatida tanilgan, ammo Vu yagona hukmdor bo'lganligi sababli, u bir oiladan bir qancha vorislar ishtirok etgan boshqa an'anaviy sulolalarga to'g'ri kelmaydi. Vu Chjou sulolasi faqat u bilan tugadi. Vu shafqatsiz hukmdor sifatida tanilgan, u minglab raqib oilalarni qamoqqa tashlagan va ko'plab aristokratlar o'ldirilgan. Biroq, u g'alati tarzda mashhur va sevimli monarx sifatida qaraldi. Bu qisman uning nisbiy iqtisodiy barqarorlik davrida taxtga kelishi, shuningdek, uning islohotlar bo'yicha ko'plab takliflari xalqning o'zidan kelgani bilan bog'liq. U, shuningdek, harbiy ekspansionizm siyosatini olib bordi, Xitoy chegaralarini hozirgacha Markaziy Osiyoda kengaytirdi, shu bilan birga 670-yilda Tibet imperiyasi tomonidan qo'ldan boy berilgan hududni qaytarib oldi. 682-yildan beri yopilgan Ipak yo'lini qayta ochdi. vaboning avj olishi va sayohatchilarni o'ldiradigan ko'chmanchi qabilalar. 690-yillarning oxiriga kelib, Vu taxtdan voz kechishga majbur bo'ldi, chunki u Xitoyni boshqarishdan ko'ra yosh sevgililari bilan ko'proq vaqt o'tkazdi. U Tang sulolasining imperatori sifatida qayta tiklangan surgun qilingan o'g'li Chjungzong foydasiga taxtdan voz kechdi. Vu bir yil o'tib, 81 yoshida vafot etdi. Bundan tashqari, Xitoyning ko'chmanchi xalqlar bosqinidan saqlab qolgan Xua Mulan haqida ham bir necha afsonalar mavjud. Mulan - Xitoy tarixining Shimoliy va Janubiy sulolalar davridagi (eramizning 4-6-asrlari) xayoliy xalq qahramoni. Afsonaga ko'ra, Mulan o'zini erkak qiyofasida olib, armiyaga chaqiruvda keksa otasining o'rnini egallaydi.

Shimoliy chegaradan tashqaridagi ko'chmanchi qo'shinlarga qarshi uzoq muddatli va taniqli harbiy xizmatdan so'ng, Mulan imperator tomonidan hurmatga sazovor bo'ladi, lekin yuqori lavozimdan voz kechadi. U o'z ona shahriga nafaqaga chiqadi, u erda oilasi bilan qo'shiladi va o'z jinsini oshkor qiladi, o'rtoqlarini hayratda qoldiradi. Mulan haqidagi birinchi yozma yodgorlik Shimoliy Vey sulolasi (386-535) davrida yaratilgan va Janubiy Chen sulolasi (milodiy 557-589) kitoblari va qo'shiqlari antologiyasida tuzilgan deb hisoblangan xalq qo'shig'i bo'lgan Mulan balladasidir. Mulan balladasining tarixiy manzarasi odatda Shimoliy Veyning ko'chmanchi Rouranga qarshi harbiy yurishlaridir. Keyinchalik moslashishda Mulan Tang sulolasi asos solingan (taxminan 620-yil) atrofida faol bo'ldi.

Shunindek, Xitoyning Ming sulolasini so'nggi vakilasi Dovager Sisining tarixiy rolini ham alohida ta'kidlash joiz. Ming sulolasining so'ngi davrida imperator kanizakligidan ko'tarilgandan so'ng, imperator Dovager Sisi ichki tartibsizlik va xorijiy bosqinlarga duch keldi. Garchi u suloladagi korrupsiyani to'xtatmagan bo'lsa-da, u modernizatsiya uchun eshikni ochgan O'zini mustahkamlash harakati va harbiy islohotlarni qo'llab-quvvatladi. Tarixchilar uzoq vaqtdan beri u haqida turlicha fikrda bo'lib, uni Xitoy tarixidagi eng bahsli shaxslardan biriga aylantirgan. Imperator Dovager Sisi (1835-1908) Xitoy tarixidagi eng qudratli shaxslardan biri bo'lib, u bilvosita bo'lsa ham, deyarli yarim asr davomida Xitoy taxtini boshqargan. U imperator Syanfenning past martabali kanizaki edi, lekin u yagona o'g'lini tug'di. Shunday qilib, imperator vafot etganida, o'g'li imperator bo'ldi va sakkiz oqsoqoldan iborat regentlar kengashi mamlakatni boshqarar edi. Bir necha oy o'tgach, Sisi to'ntarishni amalga oshirdi, shundan so'ng regentlik unga o'tkazildi. Shuni unutmangki, bu notinch vaqtlar edi - ocharchilik 1850-yilda Taying qo'zg'oloniga sabab bo'ldi va 1856-yilda Fransiya va Britaniya Xitoyga bostirib kirdi va Ikkinchi afyun urushiga sabab bo'ldi. Sisi (u o'ziga "mehribon va quvnoq" degan ma'noni anglatuvchi ism) Xitoyni modernizatsiya qilishni va uning iqtisodiyotini yuksaltirishni xohladi, oxir-oqibat u buni uddaladi. Sisi hukmronligi Xitoy uchun juda gullab-yashnagan davr edi. Yehenala (1835-yil 29-noyabr - 1908-yil 15-noyabr) o'z emblemasi asosida odatda "Sisi" va "Imperator Dovager Sisi" deb nomlanadi, u "G'arbning onasi" va "Lafayette" nomi bilan ham tanilgan. Xitoyning oxirgi Ming sulolasining muhim siyosiy arbobi, Imperator Syanfenning kanizi va imperator Tongjining biologik onasi.

Xitoyda monarxiya ag'darilgach, bu yerda feministik harakatlarga faol harakat olib borgan ayollar Qiu Jin, Xe Szyan, Sung Ching-ling, Sung Mei-Ling va boshqalarni alohida ta'kidlash joiz. 1911-yilda Sung Ching-ling Sinxay inqilobining (língìnjàn) yetakchilaridan biri edi va u Sun Yat-Senning rafiqasi sifatida ham tanilgan. Sung Ching-Ling opa-singillari bilan birgalikda siyosatda muhim rol o'ynagan, 1949-1975 yillarda Xitoy Xalq Respublikasi vitse-prezidenti lavozimida ishlagan va qator xalqaro tadbirlarda, xususan, sobiq SSSRda ishtirok etgan. Sung

Ching-Ling o'zini ayollar va bolalar ta'limi va sog'lig'idagi muammolarni bartaraf etishga bag'ishladi. U "Zamonaviy Xitoyning onasi" sifatida hurmatga sazovor Song Qingling (1893-yil 27-yanvarda tug'ilgan, Shanxay, Xitoy — 1981-yil 29-may, Pekin) — Xitoy inqilobi yetakchisi Sun Yat-senning (Sun Chjunshan) ikkinchi xotini. U eri vafotidan keyin Xitoyda nufuzli siyosiy arbobga aylandi. Taniqli Sung oilasining a'zosi Song Qingling Qo'shma Shtatlarda ta'lim olgan. U 1914-yilda o'zidan 26 yosh katta bo'lgan Sun Yat-senga turmushga chiqdi. 1925-yilda Sun vafotidan keyin Song Qingling siyosatda faol rol o'ynadi. U Millatchilar partiyasining chap qanotini (Sun tomonidan asos solingan Gomindan) qo'llab-quvvatlagan, u keyinchalik Chiang Kay-She boshchiligidagi partiyaning o'ng qanoti bilan ajralib ketgan. 1927-yilda chap qanot millatchilar o'z kommunistik a'zolarini tozalab, o'ng qanot millatchilar bilan birlashganda, u tashkilotni erining ideallariga xiyonat qilgan deb qoraladi va u Xitoydan Sovet Ittifoqiga jo'nab ketdi va u yerda ikki yil qoldi. 1937-yilda Xitoy-Yaponiya urushi boshlanganidan so'ng, Song Qingling, ayniqsa, mamlakatning kommunistik nazorat ostidagi hududlarida tibbiy va bolalarni muhofaza qilish ishlarini olib boradigan Xitoy Mudofaa Ligasini tashkil qildi. O'sha davrda u singlisi Sung Mei-ling (Chiang Kay-Shening rafiqasi) va uning ukasi T.V. Sung, Xitoyning yetakchi sanoatchilaridan biri va millatchi hukumatning qudratli amaldori bilan vaqtincha birlashdi. 1948-yilda u Gonkongda Chiang Kay-Shening Gomindan partiyasiga qarshi chiqish uchun tashkil etilgan bo'linish guruhi - Gomindan inqilobiy qo'mitasining faxriy raisi bo'ldi.

Sung Mei-Ling Ikkinchi Xitoy-Yaponiya urushi (Ikkinchi Jahon urushi) paytida u qo'llab-quvvatlash uchun Qo'shma Shtatlarga bir necha bor sayohat qildi. U o'zining aql-zakovati va nafisligi uchun uyda ham, chet elda ham yuqori baholandi. Song nufuzli siyosiy lider Sun Yat-senning ikkinchi xotini edi. U Xitoy Xalq Respublikasi tashkil etilgandan keyin muhim siyosiy arbobga aylandi - u Xitoy vitse-prezidenti (1949-1954 va 1959-1975-yillarda) va Butunxitoy xalq vakillari kengashi doimiy qo'mitasi raisining o'rinbosari bo'lgan. 1972-yilda u Dong Bivu bilan birga vitse-prezident bo'ldi va bu ularni Xitoyning amalda davlat rahbarlariga aylantirdi. U Amerika Qo'shma Shtatlarida maktabda o'qiganidan beri ingliz tilini yaxshi bilardi. huningdek, uylanish bekor qilinishi kerak bo'lgan amaliyot va ayollar kimga turmushga chiqishni mustaqil ravishda hal qilishlari kerak deb hisoblagan vokal feminist edi. Soong Mei-ling 1908-yildan 1917-yilgacha Amerika Qo'shma Shtatlarida ta'lim olgan, u Uelsli kollejini tamomlagan va to'liq amerikalashgan. 1927-yilda u Chiang Kay-Shiga turmushga chiqdi va uni G'arb madaniyati va g'oyalari bilan tanishtirishga yordam berdi va G'arbda uning ishini ommalashtirishga harakat qildi. U eri bilan 1934-yilda an'anaviy xitoy qadriyatlarini o'rgatish orqali kommunizm tarqalishini to'xtatishga qaratilgan "Yangi hayot harakati" dasturini boshladi.

II jahon urushi yakunlangach, Xitoyda kommunistik jamiyat qurila boshladi, va hozirda Xitoy kommunistik sotsialist davlat hisoblanadi. Hozirgi kunda Xitoy davlati siyosiy o'rniga ega ayollar ham mavjud. Misol uchun, Sun Chunlan, Vu Guixian, Li Suven, Anson Maria Elizabeth Chan Fang On-sang, Elsie Leung Oi-sie, Karri Lam, Florinda Chan, Tsai Ing-ven kabi ko'plab ayollarni ko'rishimiz mumkin. Sun Chunlan Xitoy Kommunistik partiyasi a'zosi, 2018-yildan beri XXR vitse prezidenti lavozimida ishlab keladi. Xitoy Xalq Respublikasi vitse prezidenti Sun Chunlan 1950-yil 24-mayda Xebey provinsiyasining Raoyang okrugida tug'ilgan. U 1973 yilda XKPga qo'shilgan. U Anshan institutida texnik ma'lumot olgan Liaoning provintsiyasi, Anshan shahrida temir va po'lat texnologiyasi (1965–69). U keyinroq yilda Liaoning universitetining Iqtisodiyot bo'limida iqtisodiy boshqaruv bo'yicha tahsil olgan Shenyang, Liaoning provintsiyasi (sirtqi ta'lim orqali, 1981–84); a ishtirok etdi. Shenyang shahridagi Liaoning partiya maktabida iqtisodiy boshqaruv dasturi, Liaoning provintsiyasi (qiymatli o'qish yo'li bilan, 1989–91); va bir yil davomida qatnashdi. Pekindagi Markaziy partiya maktabida o'quv dasturi (1992–93). Quyosh ham yakunlandi. Shenyangdagi Liaoning universitetida menejment bo'yicha magistrlik dasturi (to'liq bo'lmagan vaqt orqali o'qish, 1992–95) va Markaziy partiya maktabida siyosat bo'yicha magistrlik dasturi (sirtqi o'qish orqali, 2000–03). Sun o'z faoliyatini Anshandagi soat zavodida ishchi sifatida boshlagan (1969) va oxir-oqibat, o'sha zavodda partiya xodimi bo'ldi (1971–74). U kotib bo'lib ishlagan. Yengil sanoat byurosining Xitoy Kommunistik Yoshlar Ittifoqi (CCYL) a'zosi, Anshan Siti (1974–77) va Anshan Textile boshqaruvchisi va partiya xodimi bo'lib ishlagan. Zavod (1977–88). U Anshan shahri ayollar uyushmasining rahbari (1988-yildan), Dalyan kotibi, Liaoning (2001-05) va Butun Xitoyning birinchi kotibi, Kasaba uyushmalari federatsiyasi (ACFTU) (2005–09). Keyin u partiya kotibi bo'lib ishladi. Fujian (2009–12) va Tyantszin partiya kotibi (2012–14). Yaqinda u bo'lib xizmat qildi. KKP Markaziy Qo'mitasining Markaziy birlashgan front ish bo'limi direktori (2014–17) bo'lgan. U dastlab Markaziy Komitetning muqobil a'zosi sifatida saylangan. 1997-yildagi XV partiya qurultoyi. Sun Chunlan Davlat Kengashi bosh vaziri o'rinbosari va KKP Markaziy Qo'mitasi a'zosi bo'lib, yaqinda Birlashgan front ish bo'limi boshlig'i bo'lgan, u 2014-yildan buyon bu lavozimda ishlagan.

Xulosa

Xulosa sifatida aytadigan bo'lsak, ayollarning bugungi kunda siyosiy hamda huquqiy savodxonligi, bilimi hamda chet davlatlarida ortirgan tajribasi ularni har qanday sohada yetuk mutaxassis sifatida faoliyat yuritishlariga ko'makchi hisoblanadi. Shu sababli ham, ayollarni jamiyatda o'z o'rinlarini topishga hamda vatani uchun asosiy shaxslardan biriga aylanishiga maqsad sifatida gender tengligi siyosati keng ravishda turli mamlakatlarda targ'ib qilinmoqda. Xuddi shunday, Xitoy davlati ham Qadim davrlardan beri ayollar o'z haq-huquqlari uchun kurashishi bir oqimda

ketmagan. Shundan bo'lsa-da, Xitoy sulolasi ayollari imperator va malikalar o'z o'rniga ega bo'lishgan. Monarxiya qulagach, feministik harakatlar amalga oshirilib, hozirda siyosiy faoliyati erkin ravishda gender qoidalariga muvofiq ravishda amalga oshirilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.thecollector.com/famous-chinese-women-medieval-china/oct> 13. 2022. *Chester Ollivier, BA (Hons) History*
2. https://www.alumni.eduhk.hk/hkiedaa/2008_K_M_Competition3/03_webpage_comp/Web_31-40/32_Ng_Shi_1st_Wu_Ze_Tian/Ng_shi_Chuen_1st_Wu_Ze_Tian/
3. <https://baike.baidu.hk/item/%E5%A9%A6%E5%A5%BD/561489>
4. <https://www.linkedin.com/pulse/10-most-influential-women-chinese-history-peter-fenton>
5. https://ltd-beijing.com/famous-chinese-women/CHINESE_CULTURE • By Max Hobbs • February 18, 2024
6. <https://www.britannica.com/biography/Song-Qingling>
7. <https://abilenetx.gov/1005/History-of-Mulan>
8. <https://www.uschina.org/state-council-vice-premier-sun-chunlan>
9. https://www.brookings.edu/wpcontent/uploads/2018/03/china_20180318_sun_chunlan_profile.pdf